

STM 1929

Ett nyupptäckt porträtt av Franz Berwald

Av H. Wibling

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

ETT NYUPPTÄCKT PORTRÄTT AV FRANZ BERWALD

AV H. WIBLING (Örebro)

Redan för något mera än ett halvår sedan meddelades i dagspressen om ett nyfunnet porträtt av Franz Berwald, »Sveriges Beethoven». Nedanstående mera ingående redogörelse för fyndomständigheterna samt om porträttet självt torde emellertid i en musikhistorisk facktidsskrift kunna anses motiverad, allrahelst tidningsmeddelandena icke voro i allo korrekta samt ej heller ikonografiskt nöjaktigt redogjorde för tidigare befintliga berwaldsporträtt och det nyfunnas ställning i förhållande till dessa.

Porträttet ifråga anträffades i R. Lindquists numera upphörda antikvitetsaffär, Kungsgatan 19, Örebro. Finnaren var artikelförfattaren, vilken under en promenad förbi den lilla butiken observerade en på väggen hängande 1800-talspastell i enkel mahognyram. Närmast till hands låg ju att antaga det porträttet föreställde någon gammal örebroare, men vid frågan i affären upplystes att dess föremål var »kompositör Frans Bergvall». Detta namn stod också skrivet på en å baksidan fäst papperslapp, gulnad men näppeligen äldre än 30—40 år.

Att inse det man här hade att göra icke med ett »Frans Bergvall»- utan med ett Franz Berwald-porträtt krävde intet skarpsinne, men frågan blev nu huruvida pastellen vore ett original eller blott en kopia eller en efterbildning av något redan förut känt porträtt. Det av antikvitetshandlaren begärda priset visade sig överkomligt, och sedan porträttet förvärvats kunde en mera ingående granskning vidtaga. Allt pekade hän på att man här verkligen hade att göra med ett Berwald-fynd av stort värde. Efter brevväxling med kompo-

sitörens sonson, dr Franz R. Berwald, stod det ock fullt klart, att porträttet var unikt samt hittills okänt. Berwaldforskningen hade helt oförmodat förrikats med ett porträtt av mästaren, därtill ett porträtt som ojämförligt är det mest karaktäristiska och personliga av de förefintliga.

Om pastellens tidigare öden uppgav säljaren, antikvitetshandlare R. Lindquist, att den förvärvats i Malmö, av vem kunde han icke erinra sig. Vid senare upprepade, ingående förfrågan visade han sig emellertid mera svävande på denna punkt och uppgav, att porträttet troligen inköpts i Malmö, men kanske också någon annanstans, obekant var. Förvärvet hade skett för så pass länge sedan, att alla omständigheter i samband därmed fallit honom ur minnet. Någon ledning om dess ursprung torde alltså icke stå att på denna väg erhålla.

Om tillkomståret råder däremot ingen tvekan, ty pastellen är tydligt signerad 1837. Den är infattad i en samtida, enkel mahognyram i storleken 24 × 28, under det att själva porträttet, mätt å blindramen, har måtten 17 × 21. Porträttets mästare är okänd, enär det namn eller den signatur, som av allt att döma torde funnits ovanför det synnerligen tydliga årtalet, råkat plånas ut från det ömtåliga pastellstoffet. Möjligen kan man, ehuru med största tvekan, utläsa bokstäverna A. H., men detta är synnerligen ovissl.

Tillkomståret, 1837, får väl anses tyda på att porträttets upphovsman varit någon tysk konstnär, enär ju Berwald under denna tid var bosatt i Tyskland, där han som bekant med främgång innehade ett gymnastiskt ortopediskt institut, samtidigt som han med outtröttlig iver ägnade sig åt musikaliska studier, men däremot föga eller intet komponerade. Tänkas kan ju ock att artisten är någon svensk, som sammanträffat med Berwald i Berlin och härvid målat hans porträtt samt medfört det hem. Troligast är väl dock att Berwald själv från Tyskland sänt hem porträttet till någon bekant. Fantasien har i detta fall fritt spelrum. Kanske har man rent av rättighet att bakom pastellen tänka sig en ungdomsförälskelse...

Inramningen har skett i Sverige. Där om vittnar klart en del på blindramen ännu kvarsittande rester av samtida stockholmstidningar, genom vilkas exakta identifiering en något så när tillförlitlig tidsbestämning för porträttets ankomst till Sverige bör kunna erhållas.

Den nyfunna Franz Berwaldpastellen, daterad 1837.

Att pastellen tidigare ägts av någon medlem av familjen Berwald torde få anses helt uteslutet. Dels har porträttet tills efter dess återupptäckande varit helt okänt för Berwalds ännu levande 80-årige son, ingenjör Hj. Berwald, dels tyder ju nämnetikettens förvrängning på att pastellens dåvarande ägare fått sin kännedom om vem porträttet föreställde förmedlad i en korrumperad form, som varit otänkbar om pastellen ärvts bland anhöriga. Tidigt nog synes alltså bilden hamnat hos någon mästaren icke närstående ägare.

Är upphovsmannen till pastellen okänd, så kan i alla fall fastslås att han icke varit diletant utan verklig konstnär, ty porträttet är ett synnerligen gott arbete. Berwald, vilken år 1837 var 41 år gammal, är å bilden iförd blå syrtut med svart sammetskrage, ljusgrön väst, som lämnar det vita, med en knapp eller kråsnål försedda skjortbröset synligt, samt hög, svart spännhalsduk. Ansiktet är långsträckt och typen i dess helhet utpräglad blond. Pannan är hög under det cendréfärgade håret, som kraftigt strukits tillbaka och vid tinningen bildar en djup »vik». Ögonen äro klarblå under kraftiga, böjda ögonbryn, näsan rak, munnen rätt liten samt på samma gång både bestämd och känslig. Örat är ett typiskt »musiköra»: kraftigt, utstående och av kultiverad form. Pastellfärgernas blondhet bidraga till att vid första betraktandet ge intryck av en viss vakhets, som dock motsäges av munnens fasthet och de målmedvetet blickande ögonen. I fotografisk reproduktion, då pastellens färger eliminerats, blir detta intryck vida mindre dominerande och prägeln av målmedvetenhet kommer mera till sin rätt. Båda lynnesdragen voro som bekant företrädda hos Berwald.

De tidigare kända porträtten av Franz Berwald äro — enligt vad hans sonson, civilingenjören, fil. dr Franz R. Berwald, Stockholm, benägnast meddelat mig — inalles tre. Äldst av dessa är en litografi från ungdomsåren, ett porträtt som icke ger någon som helst rättvisa åt den avbildade och icke i någon mån låter geniet skymta fram. Litografien, som är signerad L. Fehr och finnes reproducerad i den hillmanska berwaldsmonografien, har, enligt Berwalds ännu levande son, ingenjör Hj. Berwald, utförts före utresan till Tyskland 1829. Enligt samma tillförlitliga och välunderrättade källa lär litografien återgå på en av någon vän utförd penn- eller kol-

teckning. Dess karaktär av diletantverk är uppenbar och iögonenfallande.

Övriga förut kända berwaldsporträtt utgöras av två fotografier, av vilka det äldsta enligt sonens uppgift tagits i Hamburg samt enligt Franz Berwalds egenhändiga påskrift förskriver sig från år 1852, alltså då mästaren var 56 år och disponent för Sandö glasbruk i Ångermanland. Det andra fotografiet är taget jämt tio år senare eller 1862 samt är allmänt bekant genom en å detsamma återgående litografi, vilken ej sällan reproducerats och ypperligt återgives i den under utgivning varande nya upplagan av Nordisk familjebok. I händelse minsta tvekan skulle rätt om det nyfunna porträttets identitet hade ovissheten ovillkorligen måst hävas genom en jämförelse med 1862 års porträtt. Detta och pastellen av 1837 komplettera nämligen varandra på ett överraskande sätt. Pastellen visar oss den store tonkonstnären på sitt livs middagshöjd och under en av hans mest intressanta perioder: de med hänsyn till den musikaliska produktionen föga givande berlinären, vilka dock säkerligen varit av yttersta vikt för mästarens framtida arbete och under vilka han helt mognade. Fotografiet av 1862 visar oss mästaren under ålderns och besvikelsernas år, då snillet visserligen oförminskat levde kvar, men ett långt livs växlande upplevelser skänkt en viss prägel av desillusion, kanske också bitterhet åt de fasta, manliga dragen.

Allt som rör Franz Berwald äger självfallet sitt stora intresse, allrahelst det biografiska materialet om honom delvis är mycket ofullständigt. Trots allt arbete som nedlagts, främst då av Franz Berwalds-stiftelsen, för att uppspåra musik- eller personhistoriska berwaldsminnen, förefinnas alltså stora luckor i kännedomen om hans liv och utveckling under betydelsefulla perioder. Den store tonsättarens levnad var, såsom Adolf Hillman säger, »rik på växlingar, men inåtvänd och föga meddelsam om vad som rörde sig i hans inre, har Franz Berwald övervägande lämnat eftervärlden meddelanden om rent yttre förhållanden». Även uppgifterna om dessa äro ofta nog knappa och ofullständiga, varför varje nytt tillskott till materialet är välkommet och betydelsefullt. Glädjen över att Berwalds personlighet genom en lycklig tillfällighet fått träda fram för oss levande och fångslande i ett karaktärsfyllt, av oomtvistlig lik-

het präglat porträtt, måste därför säkerligen delas av alla beundrare av denna vår tonkonsts utan jämförelse främste mästare. Man skulle endast önskat att detta porträttfynd kunnat vara uppslaget till en kedja, som kunde lett till uppspårande av andra berwaldsdokument. Tyvärr låter sig detta icke tänka, då ju inga upplysningar om porträttets tillkomst eller tidigare öden stått att erhålla.

Det återfunna porträttet av Franz Berwald befinner sig numera i sonens, ingenjör Hj. Berwald, ägo. Till honom överlämnades det på hans 80-årsdag som gåva av barnen. Från artikelförfattaren hade det förvärvats genom byte med två i en antikvitetsaffär i Stockholm sedan 1924 befintliga wiblingska släktporträtt, nämligen av sekreteraren i k. kommerskollégium, informationsmästaren vid k. operan Herman Johan Wiblingen och hans maka Judith von Cöln. Porträtten ifråga äro i olja och målade av den på sin tid kände och flitigt anlitade 1700-talsmålaren Anders Eklund, vilken enligt signering på baksidan utfört de två porträtten resp. 1794 och 1795.

RÉSUMÉ

Le portrait de Franz Berwald, autrefois inconnu, découvert par l'auteur de cet article, fut trouvé dans un magasin d'antiquités, aujourd'hui disparu. Il est signé 1837 et bordé d'un cadre d'acajou de dimension 24×28, cadre probablement du même temps, derrière lequel est collé un morceau de papier évidemment postérieur au portrait, portant cette inscription »Kompositör Frans Bergvall». Le pastel de grandeur 17×21 est d'un maître inconnu. Il a existé probablement une signature maintenant effacée. En 1837, année où le portrait a été peint, Berwald habitait l'Allemagne. L'encadrement a certainement été fait en Suède à ce que prouvent les morceaux de journaux suédois contemporains qui sont restés derrière le cadre. L'antiquaire croit avoir acheté ce portrait à Malmö, mais il ne s'en souvient pas exactement. Il existe, en tout, trois portraits précédents de Berwald: une lithographie du temps qui avait

précédé son voyage en Allemagne en 1829, une photographie prise à Hambourg en 1852, et enfin une autre photographie de 1862. Cette dernière surtout a, avec le pastel, une ressemblance frappante. Ils se complètent merveilleusement. Le pastel appartient maintenant au fils du compositeur, Hj. Berwald, ingénieur à Stockholm, qui le reçut à son 80ième anniversaire, en cadeau de ses enfants, qui l'avaient échangé avec le sous-signé contre deux portraits antiques de Herman Johan Wiblingen, secrétaire du Conseil de Commerce, instructeur en chef à l'Opéra Royal, et de Judith von Cöln, sa femme. Ces portraits ont été peints par Anders Eklund, ils sont signés resp. 1794 et 1795.